

„Valljuk meg...a falunak nem is igen van viszonya a könyvvel” Népkönyvtárügy a két világháború között

Belovári Anita*

Abstract The threefold division of the area of culture could be seen as early as during the period of the nationwide spread of folk education in the first half of the 19th century. In addition to the areas of adult education and amateur arts, first proposals were made in the area of library issues, too. This counted as a crucial question not only in folk education but also in cultural affairs in the Reform Era, no wonder the first public and lending libraries were established to meet these newly evolved needs. Raising the reading culture of village population and organising village library stocks, however, remained out of focus. It is mostly due to high costs that there was no relevant change during the following hundred years even though there were benevolent ideologists and theorists who came up with suggestions from time to time to improve conditions.

Between the two world wars the primary target group of folk education was – in contrast with the urban orientation of the Monarchy – the rural agrarian population. This population’s levels of culture, material resources as well as cultural demands were very low. Although they were made a special focus by politics in terms of folk and adult education, they did not have their own circles of interests due to a lack of organic bottom-up development. Without doubt, this can also be attributed to material poverty, which, in turn, led to intellectual poverty. It is self-evident, though, that the issue of reading among village population was made a central issue by political focus. This raised not only quantitative but also qualitative questions. The question was not only how many books and publications would get to the agrarian population with lower levels of culture and education, but also which of these they would read and how a qualitative change could be reached in this respect.

In the first part of my lecture I will elaborate on the general frames of folk library issue of the period. Then I will present a concrete rural example, namely that of Somogy County, in order to point out the concrete events hidden behind the ideology. In my work I have used literature and archival sources.

Keywords Horthy-era • adult education • library

Bár a lakosság könyvtárral való ellátása már a 19. század első felében is élő igény volt, a falusi népesség műveltségének elősegítése az olvasásra nevelés segítségével,

* Kaposvári Egyetem, Pedagógiai Kar
E-mail: belovari.anita@ke.hu

gyakorlati programmá a dualizmus idején válhatott. A népoktatás, amely lehetőséget nyújtott a „művelendő nép” számára magasabb képzettség megszerzésére hagyományos oktatási keretek között, illetve a műkedvelő mellett, amely a népnevelés kevésbé közvetlen formájaként a mentális körülmények feljavításán keresztül volt hivatva hatni a fejlődő néplélekre, az olvasás – könyvtár használat is megjelent a népművelési mozgalom ideológusainak gondolkodásában, mint az önképzés (mai szóval informális tanulás) optimális módszere. Eötvös József, aki nemcsak nagyszerű kultúrteoretikusként, hanem kultuszminiszterként gyakorlati téren is tevékeny személyként fogalmazott, e téren a következő véleményt vallotta: az állam, bár hatalmában áll sokat tenni a nevelés ügyéért, önmagában nem alkalmas a népnevelés hathatós fellendítésére, mert „*a népnek csak magának lehet önmagát nevelni*”.¹ Miniszterségének rövid ideje meggátolta széles körű lépések megtételében, de az általa is vallott eszme alapot teremtett a jövő kísérleteinek.

Az 1870-es években megszorodtak a népkönyvtárak felállítását ambicionáló törekvések. Dolinay Gyula író még lapot is indított a nemes cél előmozdítása érdekében, 1878-ban, Iskola és Népkönyvtár címmel. Beköszöntőjében így fogalmazott: „*Tanítsd meg a népet az olvasás iránti vágyra, kösd le érdeklődését, figyelmét jó olvasmányokkal: akkor a nép munkamentes idejét olvasással töltsd el, mert a magyar nép okos, értelmes és józan. ...ha a nép olvasásvágyával rendelkezünk: úgy mi könnyebb, mint kezébe adni azon iratokat, melyekből megtanul helyesen gondolkodni...okvetlenül oda kell törekedni, hogy az iskolázás után a nép a szerzett alapokon magát tovább képezhesse...*”² Azaz a cél hármas: megtanítani a népet a szabadidő hasznos eltöltésére, a helyes gondolkozásra és lehetőséget teremteni számára a további művelődésre, s ezáltal a nemzet építő tagjává tenni, hiszen a „*nemzet fennmaradása kívánja ezt*.”³

1875-ben, Türr István vezetésével, létrejött a Népkönyvtárak Alapítására és Terjesztésére Alakult Központi Bizottság (később: Iskola és Népkönyvtárakat Terjesztő Bizottság).⁴ Mind a bizottság, mind Dolinay egyetértett abban, hogy a fennálló körülmények között a legoptimálisabb lehetőség a népkönyvtárakat az iskolai könyvtárakkal együtt működtetni, ezáltal a felnőtt közönség számára is lehetővé vált volna a művelődés. A terv gyenge pontját, mint annyi más esetben a finanszírozás jelentette. A felmerülő ötletek: a tagok által fizetett hozzájárulás, a tanulók beiratkozási díjának ez irányú felhasználása, vagy a községek által fizetendő támogatás sem bizonyult járható útnak, mennyiségét tekintve pedig messze nem lett volna elegendő a fejlesztés ideális ütemű haladásához. Mint látni fogjuk, ez az alapvető probléma tárgyalt korszakunkban is aktuális és a fejlődést alapjaiban akadályozó tényező maradt.

A népkönyvtári szervezet a későbbiekben a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa és Főfelügyelősége felügyelete alá került (ők is hozták létre), azonban az első világháború alatt felbomlott. Az állomány szétszóródott, a fejlesztés leállt. A Főfelügyelőség feloszlata után, 1922-ben, került a népkönyvtárügy az iskolán kívüli népművelés ellenőrzése alá. 1923-ban elhatározták az újjászervezést, amelyre anyagi okokból csak 1927-ben került sor.⁵ Ebben az esztendőben 1510 könyvkollekciót⁶

¹ Csapodi Csaba – Tóth András – Vértesy Miklós: Magyar könyvtártörténet.(1987.) <http://mek.niif.hu/03100/03159/html/csapod19.htm> [2009.06.04]

² Dolinay Gyula: Az iskolai és Népkönyvtár c. folyóirat programja. Iskolai és Népkönyvtár, 1878. 1. sz. 2-3. hasáb. In: A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében. 1849-1945. Szerk.: Kovács Máté. Budapest 1970. 275. o.

³ U. o.

⁴ Csapodi – Tóth – Vértesy 1987.

⁵ Csapodi – Tóth – Vértesy 1987

⁶ 1934-ben 1629-re, 1938-ban 1910-re emelték a számot. (u. o.)

állítottak össze – a fedezetet a népszövetségi kölcsön nyújtotta. A településtípusok alapján 4 féle nagyságrendet állítottak fel:

1. nagy (nagyobb falvaknak, mezővárosoknak): 256 kötet
2. középkönyvtár (átlagos méretű községeknek): 171 kötet
3. kiskönyvtár: 144 kötet
4. tanyasi könyvtár: 136 kötet.⁷

Ezzel egyidőben külön szerv alakult a népkönyvtárak irányítására, a Vallás-Értekezési Minisztérium Népkönyvtári Bizottsága, amelynek tevékenysége – a népkönyvtári állományba alkalmas könyvek kiválogatása – a mozgalom egy másik problematikus pontjára irányítja a figyelmet, nevezetesen, hogy mit olvasson a nép.

Minden elemző számára egyértelmű volt, hogy mit ne olvasson: ponyvát! Veres Péter 1936-ban – már a népi írói mozgalom fénykorában – fogalmazta meg sarkalatosan véleményét, amely azonban a korábbi évtizedekre ugyanúgy érvényes: „*Valljuk meg őszintén, amikor a falu és a könyv viszonyáról volna szó, hogy a falunak nem is igen van viszonya a könyvvel...Hihetetlenül kevés könyvet vásárolnak falun, az is jórészt haszontalanság...a szórakoztatóipar termékei...*”⁸ Azaz: ponyva! 1919-ben, a Néptanítók Lapjában, Árokháty Béla református lelkész ostromozta e témában a falu népét. Miután rámutatott, hogy a régebbi időkben ugyan kevesebbet olvasott a nép, de azt legalább a Biblia és egyéb istenes olvasmányok körében, most a nagyobb olvasottság több kárt okoz, mint hasznot. „...*bár maradt volna meg régi olvasmányai mellett csupán, bár inkább zárta volna el a maga szűknek látszó kulturvilágát, sem minthogy a ponyvairódalom, a szennyes napi sajtó, politikai, a pártpolitikai, az osztályharcot hirdető sajtó Cloaca Maximáján keresztül a nagyvárosi pornográfia destruktív irányzata mérgezzék meg a lelket!*”⁹ A falu lelki üdvéért aggódó Isten embere itt nem kevesebbet állít, mint hogy nem olvasni még mindig jobb, mint „méréggel táplálkozni”, illetve a cikk további részében egyértelművé tette, hogy a falusiak számára egyértelmű iránymutatásra van szükség, a helyes olvasmányok kiválasztása érdekében. Nem próbálta megokolni, hogy mi vezetett idáig (eltekintve a sajtó romboló hatásától), ellentétben Veressel, aki másfél évtizeddel később, de hasonló állapotok felvillantása után három okot jelölt meg: az alacsony kultúrnyívót (mindenesetre is elgondolkodtató az iskolán kívüli népművelés látszólag sikeres korszakának fénykorában), természetesen a szegénységet, pénztelenséget, illetve az érdektelenséget („Mert volna itt olvasó, dacára szegénységnek és elmaradottságnak, ha az emberek értelmét látnák a művelődésnek és tanulásnak.”) Ez fájón egyértelmű kritikája a népművelési munkának.¹⁰ Földes Ferenc másfelől közelített, de nem kevésbé borúlátóan: „*Időközönként harc indul a ponyva ellen, ígyekeznek olcsó szépirodalommal pótolni. Az eredmény vajmi kevés. Nyilvánvalóan, hiszen az a gyógymód, mely a tüneteket akarja megszüntetni, nem pedig a betegség okát, nem szokott sok eredménnyel járni. Tévednek azok, akik azt hiszik, hogy a ponyva elterjedtségének elsőrendű oka az olcsóság. A kismizmizettségből, a szürkeségből az álmokba és izgalmakba menekül a kisember. A „modern” korban élő szegényeknek és kisembereknek olyan a ponyva, mint a kínai néptömegeknek az ópium.*”¹¹ Míg a népiek a jelenség feltárásával, az okok felmutatásával próbál-

⁷ Fejes Erzsébet: Könyvtárak a Horthy-korszakban és a közművelődés c. folyóirat. http://epa.oszk.hu/00000/00021/00318/pdf/MKSZ_EPA00021_1982_98_04_343-351.pdf. [2011.01.18]

⁸ Veres Péter: A falu és a könyv. Könyves. Könyvkultúra és irodalom. 1936. 9-10- sz. 3-5. o. In: Kovács 1970. 416. o.

⁹ Árokháty Béla: A falusi nép olvasmányai. Néptanítók Lapja. 1919. 45-52. szám. 11. o.

¹⁰ Veres Péter: A falu és a könyv. Könyves. Könyvkultúra és irodalom. 1936. 9-10- sz. 3-5. o. In: Kovács 1970. 416-417. o.

¹¹ Földes Ferenc: Hogyan jut el az irodalom a szegény néprétegekhez? Földes Ferenc válogatott művei. Szerk.: Simon Gyula. Budapest 1957. 168-170. o. In: Kovács 1970. 410. o.

koztak helyes útra terelni az általuk is károsnak ítélt jelenséget, addig a hatalom képviselői – ahogy Földes helyesen illeti kritikával a tünetek, nem pedig a kiváltó ok elleni harcot – a felsőbb utasítások, a paternalista, gyámkodó – és nyilvánvalóan egyszerűbbnek, gyorsabbnak tekintett – megoldásokkal próbálkoztak.

Már Árokháty is kijelölte a „helyes” olvasmányok körét: a Biblia és egyéb vallásos témák, a gyakorlati élet beosztását elősegítő „naptár”, nemzeti és keresztyén erkölcsi szellemben, *„nemzeti irodalmunknak legendás hőseinkről szóló elbeszéléseit, könnyebb súlyú népes történeti regényeit, történeti elbeszéléseinket, népies époszainkat kell népies formában, igen olcsó füzetekben részükre megközelíthetőkké tennünk”*, „nemzeti nagy költőink” (Petőfi, Arany Tompa Vörösmarty elsősorban) művei, nótás könyvek a folklór mozgalom jegyében, *„a prózában pedig egészen népies, regényes rajzokban kell odaadni népünk kezébe nemzeti történetünket, azok csodaszép, megkapó epizódjai”*, népszerű ismeretterjesztő irodalom és *„lexikon-féle kalauz”* szerepeltek a felsorolásban. És megengedőleg a sajtó is, *„legyen a magyar sajtó az, aminek indult, a keresztyén nemzeti eszme harcoss apostola.”*¹²

Talán nem ennyire végletesen, de a népkönyvtári állományfejlesztés két világháború közötti felelősei többé-kevésbé követték ezt a hangvételt. A Népkönyvtári Bizottság 1928-ban kiadta az ajánlott művek hivatalos jegyzékét. Sokat elárul róla, hogy a költők közül nem kapott helyet Ady, Babits, Kosztolányi vagy Tóth Árpád. Mikszáth, Móricz ott volt, de csak nagyon csekély számú művel. A jobban preferált Jókai gyengébb alkotásaival szerepelt, a drámai irodalomból a népszínművek képviselték az előírtat. Az ismeretterjesztő részben 70 vallásos, de csupán 15 egészségügyi munka fért be, a filozófiát egyedül Kornis Gyula (a Bizottság elnöke) képviselte.¹³ Schöpflin Gyula a *Nyugat*-ban közölt lesújtó kritikát, amelynek már a bevezetője is sokatmondó: *„1927 óta állnak hivatalosan népkönyvtárak. Könyvjegyzékük két pírinyó füzetke: összevissza negyven oldal az egész... Most az a kérdés: ha már mennyiség szempontjából ilyen szigorúan ítélték eleve név és holtakká a könyveket (legalább a nép részére), vajon minőség szempontjából tényleg a színe-javát fölőzték e le.”* Nos, kétséget nem hagyott felőle, hogy nem így történt. Sokallta – és nem megalapozottan drágállta – a népművelést népszerűsítő műveket, kifogásolta a szociálhigiénés kérdések alárendelését a puritán erkölcsösségnek, hiányolta közgazdasági és zenei műveket (a nótáskönyvek kivételével), kevesellte és minőségileg is kifogásolta a szépirodalmi műveket.¹⁴

A teljes képhez hozzátartozik, hogy a Népkönyvtárak mellett léteztek gazdasági könyvtárak is, amelyek alapítását a Földművelésügyi Minisztérium kezdeményezte 1925-től. Ennek a választéknövekedésnek azonban nem volt egyértelmű a haszna. Bár a könyvtárak egyesítése 1927-től napirenden volt, valójában inkább konkuráltak egymással, hátráltatták az optimális kihasználtságot.¹⁵ A gazdasági könyvtárak szinte kizárólag mezőgazdasági témájú könyveket kínáltak olvasásra, és ezek fogyaszthatósága is megkérdőjelezhető volt. Egy korabeli kritika szerint: *„a mezőgazdasággal és állattenyésztéssel foglalkozó, a gazdaemberek érdeklődésére számot tartható egyéb könyvek nagy részének tudományoskodó unalma, doktori disszertációs nehézsége”*

¹² Árokháty Béla: A falusi nép olvasmányai. Néptanítók Lapja. 1919. 45-52. szám. 11-12. o.

¹³ Csapodi – Tóth – Vértesy 1987

¹⁴ [Schöpflin Gyula] Nagypál István: Népkönyvtárak. Nyugat, 1932. 22. sz. <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00546/17088.htm> [2009.06.04]

¹⁵ Fejes Erzsébet: Könyvtárak a Horthy-korszakban és a közművelődés c. folyóirat. http://epa.oszk.hu/00000/00021/00318/pdf/MKSZ_EPA00021_1982_98_04_343-351.pdf. [2011.01.18]

riasztólag hatott az olvasókra.” *A parasztság a közölt ismereteket elmaradt gazdaságában, kis parcelláján, rossz felszereléssel, pénz hiányában amúgy sem tudta hasznosítani.*”¹⁶

A népkönyvtárak országos elterjedtsége is hagyott kívánnivalókat maga után. „A népkönyvtáralapítási akció után az ország közel 3500 községéből 70% ellátatlan maradt.”¹⁷ Csoda e, hogy a kortárs népművelési törvény után sóhajtott, amelytől az „országos hálózat céltudatos kiépítését” remélte. S mivel ez egyelőre nem következhetett be, 1935-ben létrehozták a vándor-könyvtár intézményét,¹⁸ ily módon sok népkönyvtárból vándorkönyvtár lett.

A Somogy megyei Iskolánkívüli Népművelési Bizottság jegyzőkönyveiben – a professzionalizálódással összhangban – a ’30-as évek második felében jelentek meg rendszeres beszámolók a népkönyvtári fejlesztésekről, és semmiben nem írta felül az országos tendenciákat.

1938-ban büszke kijelentés hangzott el a közgyűlésen: „Az utolsó három év alatt erőteljesen szorgalmaztuk a népkönyvtárak felállítását és szép sikerrel, mert már nincs Somogyban község, sőt iskolával bíró puszta sem, ahol legalább kisszámú könyvből álló népkönyvtár nem volna.”¹⁹ Nyilvánvaló, hogy ez első hallásra roppant nagy sikernek tűnik, de érdemes megvizsgálni „legalább kisszámú” jelzöt. Nagy kérdés, hogy mennyire alacsony az a szám, ami még elfogadható volt, mint könyvtár. Meglepő adatokra bukkanhatunk. A következő évben új könyvtárszervezésekről adtak hírt (meglepő, ha figyelembe vesszük, hogy ’38-ban állítólag már minden község és puszta a hálózat része volt): „Julius óta a következő helyeken szerveztünk új népkönyvtárakat: Saroltapuszta (7 kötet), Szomajom (25 kötet), Inke (13 kötet), Torvaj (25 kötet), Markóc (25 kötet).”²⁰ Nem kérdéses, hogy ezek a méretek sem a mai, sem a korabeli vélemények szerint nem közelítik meg egy használható könyvtár nagyságát. Úgy tűnik – talán éppen a jól mutató statisztikai kimutatások érdekében – a népkönyvtárak számának minél szélesebb körben való kiterjesztése erőteljesebben preferált cél volt, mint a – kézenfekvőbbnek tűnő és talán eredményesebb – meglévő állományok fejlesztése. Noha az utóbbiak elégtelen voltára érkeztek panaszok. Bolhóról érkezett a következő jelzés: „Az olvasók nagyon hálásak, szeretnek olvasni, de azt lehet mondani, hogy a meglévő könyveket már mind kiolvasták, tehát könyvtárgyarápításra szorul, ami nagyon nehéz dolog, tekintve azt, hogy semmiféle alkalmas mód erre nem kínálkozik.”²¹ A panasz mellett azonban van egy dolog, amelyet feltétlenül Bolhó javára kell írunk. Itt állítólag szerettek (?) olvasni. Ez nem csupán a már ismertetett országos véleményeknek mond ellent, de a melléte szereplő többi jelentésnek is. Ezért óhatatlanul felmerül az emberben a kétség a bolhói jelentéstévő teljes őszintesége felől. Bár az ellentmondás nem teljes, előfordulhat, hogy az olvasók valóban megfogalmazták ezt a véleményt, de a falu összlakosságához képest hányan olvastak? Földes Ferenc sommás véleményt fogalmazott meg erről: „A szegényparasztság nem olvas. A Népművelési Bizottság létesít „népkönyvtárakat” és közkönyvtára-

¹⁶ Simándi Béla tanító 1933-as kritikáját közli: Csapodi – Tóth – Vértesy 1987

¹⁷ Fejes Erzsébet: Könyvtárak a Horthy-korszakban és a közművelődés c. folyóirat. http://epa.oszk.hu/00000/00021/00318/pdf/MKSZ_EPA00021_1982_98_04_343-351.pdf. [2011.01.18]

¹⁸ Bisztray Gyula: A falusi népkönyvtárak. Magyar Könyvszemle, 1937. II. füz. 112-118. o. In.: Kovács 1970. 519. o.

¹⁹ SML IV. 405. Somogy vármegye alispánjának iratai. b. közigazgatási iratok, 6101/1939. I. csomó. Érkezési iktatószám: 6101/8/1938.

²⁰ SML IV. 405. Somogy vármegye alispánjának iratai. b. közigazgatási iratok, 6101/1939. I. csomó. Érkezési iktatószám: 6101/1-1939.

²¹ SML IV. 405. Somogy vármegye alispánjának iratai. b. közigazgatási iratok, 6101/1939. I. csomó. Érkezési iktatószám: 6101/8/1938.

kat, de ezeket főként a kisbirtokos parasztság élvezi.”²² A további vélemények szerint alkalmasint igaza volt.

Felsőszentmárton: „A könyveket leginkább a leventék, és fiatalabb gazdák veszik igénybe.”

Szentborbás: „A felnőttek nem igen olvasnak, az iskolások és a leventék.”

Ha mégis olvastak, árulkodó, hogy mit (szemben a népnevelők igényeivel):

Pat: „Sajnos a gazdasági vonatkozású könyvek iránt nem érdeklődnek.”

Somogyféhéregyháza: „...szívesen olvastak, azonban csak szépirodalmi, elbeszélő tárgyú mesekönyveket. Humoros írásokat, egyéb nem érdekelt.”

Vése: „Mesés könyveket olvastak a legszívesebben.”

Kivadárpuszta: „...különösen elbeszélések és hasonló tárgyú könyvek kedvelték.”²³

Ezek szerint, elsősorban azok a korosztályok olvastak, amelyekre a köz- vagy az iskolán kívüli oktatás (és itt a leventemozgalom is számottevő befolyásoló tényezőt jelent) még befolyást tudott gyakorolni, illetve a kissé jobb anyagi körülmények között élő, ezáltal maguknak viszonylag magasabb kulturális nívót megengedő (és megengedhető) kiscgazda népesség, amelynek arányszáma azonban Somogyban – a már elemzett körülmények miatt – alacsony volt.

Tartalmát tekintve vezettek az elbeszélő műfajok, közöttük is a könnyebb műfajok. A központi szándék éppen ezeket próbálta legjobban befolyásolni, határok közé szorítani, így nem meglepő, hogy az olvasási kedv ily módon csorbul.

Ha azonban a fejlesztés mégis felmerült, erősen kérdéses volt a finanszírozás kérdése. Kézenfekvőnek látszik a VKM támogatása. Erre kétségkívül történtek kezdeményezések, de nem a megfelelő mértékben és néha meglepő formában. Szintén 1938-ból származik a következő jelentés: „...a VKM ez év folyamán 264 drb. Szent István²⁴ könyvet küldött az egyik alkalommal, másik alkalommal pedig az általa megszervezett és fenntartott népkönyvtárak részére 1864 könyvet...Ezekből a könyvekből bizottságunk terjesztés és értékesítés céljából átvett, azaz megvásárolt 570 drb.-ot 25 fillérjével...”²⁵ Tehát az állománygyarapítás módszereibe belefért a népművelési bizottságok számára bizományosi rendszerben leküldött könyvek terjesztése, ami magától értetődően nem jelentett nagy segítséget, hiszen az ellenértéket elő kellett teremteni, erre pedig nem sok mód nyílt.

Ahogy a műkedvelőről szóló fejezetben is utalok rá, gyakran alkalmazott módszer volt a pénzügyűjtésre az amatőr színelőadás megrendezése a könyvtárak céljaira. Erről árulkodik az alispántól származó – főszolgabíróknak és Kaposvár polgármesterének szóló – leirat:

„A nagyméltóságú Vallás és közoktatásügyi Miniszter úr 77300/1933 VII.a.főoszt.számú rendelettel a vármegyei népművelési bizottsággal közli, hogy az állami költségvetés útján a községi népkönyvtárak további létesítése, a meglévőknél továbbfejlesztése módjában nem áll, egyben a népkönyvtár hálózat fokozatos kiépítését a vármegyei és a helyi népművelési bizottságokra bizza, utasítván őket, hogy erre a célra bizonyos összegeket használjanak fel.

²² Földes Ferenc: Hogyan jut el az irodalom a szegény néprétegekhez? Földes Ferenc válogatott művei. Szerk.: Simon Gyula. Budapest 1957. 168-170. o. In: Kovács 1970. 411. o.

²³ SML IV. 405. Somogy vármegye alispánjának iratai. b. közigazgatási iratok, 6101/1939. I. csomó. Érkezési iktatószám: 6101/8/1938.

²⁴ Szent István Társulat által kiadott könyvek.

²⁵ SML IV. 405. Somogy vármegye alispánjának iratai. b. közigazgatási iratok, 6101/1939. I. csomó. Érkezési iktatószám: 6101/8/1938.

*Nem tartom megengedhetően, hogy e címen, a községek a községi költségvetésben újabb terheket vállaljanak magukra, - de viszont a népkönyvtárak szervezéséről és fejlesztéséről gondoskodniok krll. Ugy látom, hogy a községek népkönyvtár céljaira rendezendő műkedvelő előadások, kulturesték és ünnepélyek útján szolgálhatják e nemes és fontos kulturcél, felhivom tehát, hogy a helyi népművelési bizottságok vagy azok megbízottjai által a népkönyvtár létesítése vagy a meglévőnek gyarapítása érdekében évenként egyszer táncmulatsággal egybekötött műkedvelői színműelőadásra minden illeték és bélyegdíjtől mentesen, teljesen ingyen engedélyt adjon, hogy ezáltal tiszta maradvány biztosítsák.*²⁶

Talán kissé terjedelmesnek tűnik az idézet, de a tartalma igazolja a beemelését. Először is tartalmazza azt a roppant fontos információt, hogy a VKM 1938-ban gyakorlatilag kivonult a népkönyvtár fejlesztésből, a megyei és helyi bizottságok hatáskörébe utalva azokat, amelyeknek azonban már eddig sem volt anyagi fedezetük erre a munkára, s éppenséggel a minisztériumtól várták a segítséget. Mivel a községi pénztárakban erre már nem volt pénz, alternatív megoldásként a már bevált műkedvelő kerülhetett elő. Különösképpen alkalmas volt a pénzgyűjtésre, amennyiben – az egyébként igen megterhelő – költségektől mentesítették. Kérdéses azonban, hogy a falusi népesség milyen mélységben volt alkalmas jótékonykodásra. Az ezévi jelentés szerint az „...év folyamán összesen 18 helyen rendeztek műkedvelői előadást a népkönyvtár fejlesztésére. Az így befolyt összeg 328 P. 64 fillér. Ezen az összegben vásárolt könyvek száma 89 db.”²⁷ Azaz községenként kb. 5 db. könyv. Ez kiábrándító eredmény, és rámutat, hogy e módszer sem tudott csodát tenni, egy ennyire költségigényes és állandó fejlesztést igénylő területen.

A fentiek alapján nem túlzás állítani, hogy a népművelés 3 fő ága – a népoktatás, a műkedvelő és a népkönyvtár – közül ez utóbbi volt a legproblémásabb. Nem túl népszerű és kihasznált jellegén túl nyomasztólag hatott a fenntartókra a magas költség-szükséglet és az állandó fejlesztési igény. Ugyanakkor – a megtett erőfeszítések ellenére – a fejlődés soha nem volt elég látványos, a szervezők számára lehetetlennek tűnhetett elérni az optimális állapotot. Az optimális állapot amúgy is nehezen volt körülírható, hiszen a népkönyvtári hálózatot már a létrehozásakor alapvető és polémiát keltő körülmények között teremtették meg. Az anyagi szabályozatlanság, a tartalmi összetétel, az elégtelen mennyiségi adatok és az olvasási kedv felkeltésének megoldatlan feladata mind olyan problémák voltak, amelyek kezdettől fogva elhibázottnak tekinthetők és nem is történt kísérlet a kiigazításukra.

Felhasznált irodalom

- [Schöpflin Gyula] Nagypál István: Népkönyvtárak. Nyugat, 1932. 22. sz. <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00546/17088.htm> [2009.06.04]
- A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében. 1849-1945. Szerk.: Kovács Máté. Budapest 1970.
- Árokháty Béla: A falusi nép olvasmányai. Néptanítók Lapja. 1919. 45-52. szám.
- Bisztray Gyula: A falusi népkönyvtárak. Magyar Könyvszemle, 1937. II. füz. 112-118. o. In.: Kovács 1970.

²⁶ SML IV. 405. Somogy vármegye alispánjának iratai. b. közigazgatási iratok, 6101/1939. I. csomó. Érkeztetési iktatószám: 16513-12/1938.

²⁷ SML IV. 405. Somogy vármegye alispánjának iratai. b. közigazgatási iratok, 6101/1939. I. csomó. Érkeztetési iktatószám: 6101/8/1938.

- Csapodi Csaba – Tóth András – Vértesy Miklós: Magyar könyvtártörténet.(1987.)
<http://mek.niif.hu/03100/03159/html/csapod19.htm> [2009.06.04]
- Dolinay Gyula: Az iskolai és Népkönyvtár c. folyóirat programja. Iskolai és Népkönyvtár, 1878. 1. sz. 2-3. hasáb. In.: Kovács 1970.
- Fejes Erzsébet: Könyvtárak a Horthy-korszakban és a közművelődés c. folyóirat.
http://epa.oszk.hu/00000/00021/00318/pdf/MKSZ_EPA00021_1982_98_04_34_3-351.pdf. [2011.01.18]
- Földes Ferenc: Hogyan jut el az irodalom a szegény néprétegekhez? Földes Ferenc válogatott művei. Szerk.: Simon Gyula. Budapest 1957. 168-170. o. In: Kovács 1970
- Veres Péter: A falu és a könyv. Könyves. Könyvkultúra és irodalom. 1936. 9-10- sz. 3-5. o. In: Kovács 1970.